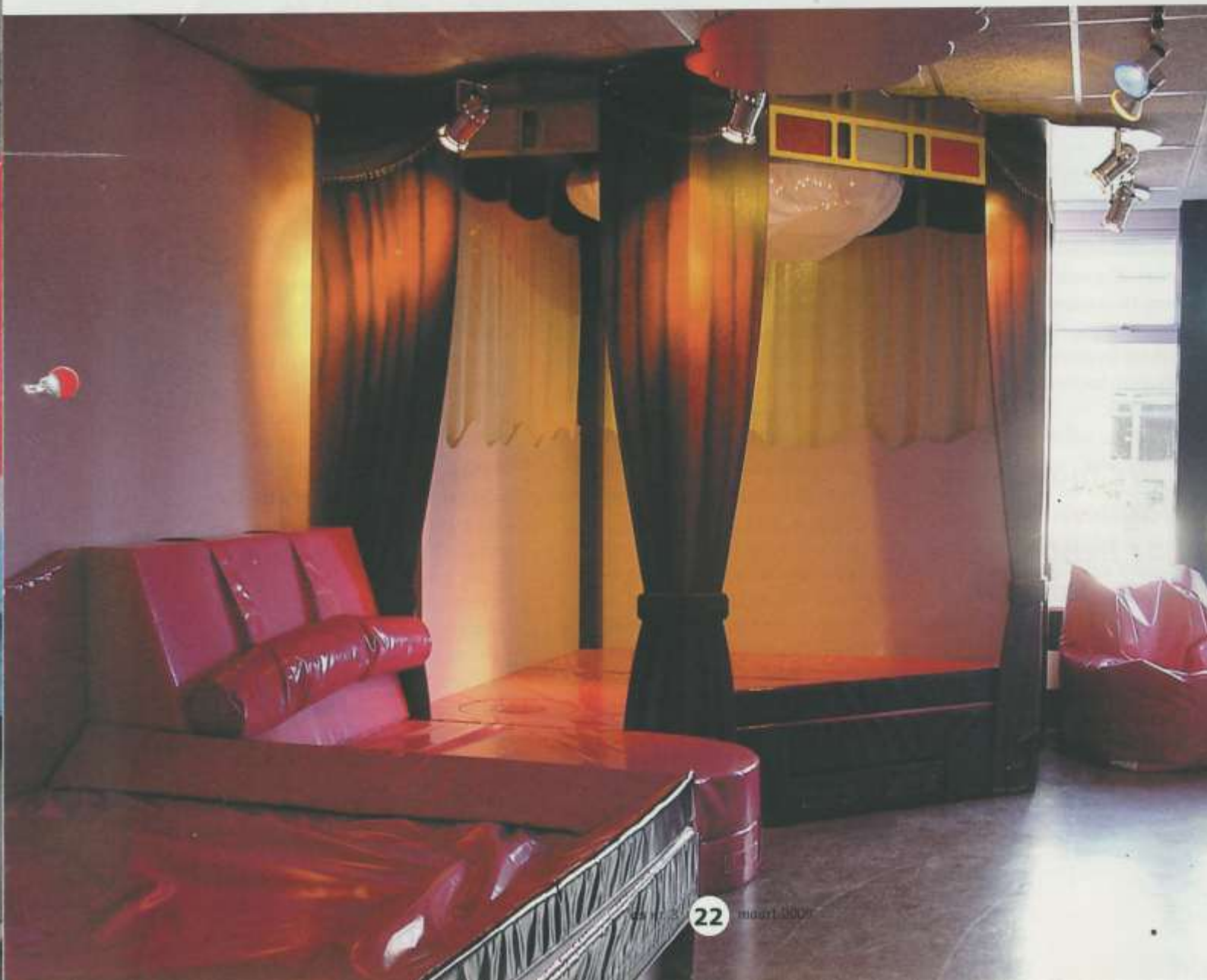

Het begon met doezelen en snuffelen

Snoezelen is in de zorg een ingeburgerd begrip, zowel in de dienstverlening aan mensen met een verstandelijke beperking als in de ouderenzorg. De laatste jaren wordt snoezelen ook in de kindersector toegepast. AS zet de ontstaansgeschiedenis van deze bijzondere activiteit op een rijtje en ontdekte een heel praktisch, recent verschenen boekje, waarin een relatie tussen snoezelen en muziekactiviteiten wordt gelegd.

Door John Sijnke | Foto's Barry Emons

► Enige tijd geleden hield een hoofd activiteitenbegeleiding uit de ouderenzorg tijdens een studiedag over zintuigstimulatie bij dementerende ouderen een betoog over de toepassingsmogelijkheden van snoezelen. Zij vond het een heuglijke ontwikkeling dat er nu ook vanuit de gehandicaptenzorg belangstelling bestond voor snoezelen. Wat zij blijkbaar niet wist is dat snoezelen in de jaren zeventig in de gehandicaptenzorg is ontstaan en pas in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw is overgewaaid naar de ouderenzorg. Op zich niet zo boeiend waar en door wie snoezelen is 'uitgevonden'. Maar om erachter te komen waar het begrip snoezelen nu eigenlijk voor staat, is het wel goed eens te kijken naar de ontstaansgeschiedenis. Algemeen wordt aangenomen dat snoezelen ontstaan is in de Hartenberg. Ad Verheul en Jan Hulsege, de auteurs van het boek 'Snoezelen, een andere wereld' uit 1991, waren destijds werkzaam in de Hartenberg en worden beschouwd als de grondleggers. Het oorspronkelijke idee blijkt echter afkomstig van twee dienstweergaars, die hun vervangende dienstplicht vervulden in Haarendael (Noord-Brabant). Deze Klaas Schenk en Niels Snoek kwamen werken op de ontspanningsafdeling van Rein Staps. Het viel hen op dat er vrijwel geen activiteiten waren die volledig waren afgestemd op diepzakzinnigen, zoals mensen met een ernstige verstandelijke beperking toen nog werden genoemd. Ze bedachten activiteiten die gebaseerd waren op twee woorden: doezen en snuffelen. Het eerste woord stond voor het ondergaan van een rustgevende sfeer, waarin de betrokkenen op een behaaglijke manier lekker weg konden dromen,

zonder dat er iets van hen verwacht werd. Het tweede woord stond voor zintuigprikkeling, het stimuleren van de verschillende zintuigen, aanvankelijk zonder een ander doel dan het teweegbrengen van een plezierige ervaring. Het eerste artikel over snoezelen, geschreven door Rein Staps, verscheen in 1975. In zijn artikel is nog sprake van 'snoeselen', met een s in het midden dus. Het is niet helemaal duidelijk of de bedenkers zich hierbij ook lieten leiden door het Engelse woord snooze ('een dutje doen'). Dat zou er namelijk op kunnen duiden dat de gedachten achter het snoezelen zijn komen overwaaien uit Engeland of Amerika. En dat zou kunnen verklaren waarom soms beweerd wordt dat snoezelen uit de jaren zestig stamt.

Snoezelen is in de jaren zeventig in de gehandicaptenzorg ontstaan.

Doezelen & snuffelen

Nog steeds zijn de oorspronkelijke begrippen waaruit de term snoezelen is samengesteld de kern van snoezelactiviteiten. In haar onlangs verschenen boekje *Muziek en snoezelen* gebruikt Jacqueline van Koolwijk de definitie zoals die op Wikipedia is te vinden:

- Doezen staat voor overgave aan een warm en behaaglijk gevoel van rust, ontspannen zijn. Een meer passief gebeuren, vergelijkbaar met nestwarmte of geborgenheid in de moederschoot. Het trefwoord is veiligheid.
- Snuffelen: staat voor primaire activering. Vooral gericht op basale zin-

tuiglijke waarnemingen als beleving van licht, geluid, geur, smaak en alles wat voelbaar is. Een eerder actief gebeuren met verkennend karakter. Het trefwoord is verwondering.

Geen wonder dat deze benadering zowel bij mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking aansluit als bij diepdementerende mensen. De kenmerken van de lichaamsgebonden ervaringsorde (passend bij mensen met een ernstige verstandelijke beperking) komen sterk overeen met wat, Rien Verdult (auteur van een boek over dementie) 'het verzonken ik' noemt. De omgeving wordt uitsluitend door en via het eigen lichaam ervaren. Er is geen besef van 'straks' of 'later', geen besef van 'ergens anders' of 'iemand anders'. Alleen heel basale prikkels dringen door. In de ouderenzorg past het aspect doezen het best bij de benadering die beleving centraal stelt, terwijl het aspect snuffelen raakvlakken heeft met het prikkelen van zintuigen om (nog) aanwezige mogelijkheden zo lang mogelijk te blijven benutten. In de dienstverlening aan mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking heeft doezen dezelfde betekenis, terwijl snuffelen steeds meer een ontwikkelingsgerichte kant heeft gekregen. Vanuit de gedachte dat elk mens mogelijkheden heeft en het basale recht heeft deze mogelijkheden te leren kennen, te benutten en verder te ontwikkelen, wordt zintuigstimulatie tegenwoordig steeds nadrukkelijker ingezet vanuit ontwikkelingsperspectief en niet meer uitsluitend vanuit belevingsperspectief.

Kritiek

Inmiddels is snoezelen een wereldwijd begrip. Er worden congressen

Muziek en snoezelen

Jacqueline van Koolwijk is momenteel werkzaam als muziekbegeleider in de dienstverlening aan mensen met een verstandelijke beperking. Ze heeft een conservatoriumachtergrond en specialiseerde zich in muziektherapie. Na een periode in het muziekonderwijs te hebben gewerkt, maakte zij de overstap naar de gehandicaptenzorg. Naast het zelf verzorgen van muziekactiviteiten voor mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking, geeft ze ook workshops over muziek en snoezelen. Vorig jaar heeft ze haar opvattingen en ervaringen samengevat in een compact praktisch boekje. Daarin zijn zeven zogenaamde 'snuffelthema's' uitgewerkt, die een verfrissende bron van inspiratie en een praktische kapstok vormen voor iedereen die snoezelen als kwalitatieve activiteit wil aanbieden.

Over de relatie tussen snoezelen en muziek zegt Jacqueline van Koolwijk in haar boekje het volgende:

'Snoezelen gaat vrijwel altijd samen met het gebruik van muziek. Zo gebruikt bijna iedereen wel een cd-opname bij het snoezelen om een fijne sfeer te scheppen. Waarom vormen muziek en snoezelen zo'n goede combinatie? Auditieve prikkels zijn zeer laagdrempelig en kunnen vanaf het allereerste begin tot aan het allerlaatste moment van een mensenleven ontvangen en beleefd worden. Auditieve prikkels zijn dus, meer nog dan andere prikkels die je aanbiedt, met name geschikt om te gebruiken binnen snoezelactiviteiten, vanwege de toegankelijkheid ervan voor de deelnemers, welke mate van verstandelijke beperkingen zij ook hebben.'

Op basis van praktijkervaringen worden in het boekje meerdere suggesties voor te gebruiken muziek gegeven, gekoppeld aan beschrijvingen van specifieke snoezelactiviteiten.

Muziek en snoezelen

Adviezen en ideeën voor activiteitenbegeleiders in de zorg aan mensen met een zeer ernstige verstandelijke beperking

Jacqueline van Koolwijk

Uitgegeven in eigen beheer, 2008.

Voor 10 euro (excl. verzendkosten) te bestellen bij de auteur:

j1pvankoolwijk@hetnet.nl.

georganiseerd, workshops en trainingen gegeven, en vrijwel elke organisatie voor mensen met een verstandelijke beperking heeft wel een of meer snoezelruimten. En ook in de ouderenzorg en de kindersector worden steeds vaker professionele snoezelruimten ingericht.

De vraag is of het verstandig is een ruimte vol te zetten met uiteenlopende vormen van zintuigprikkeling.

Wanneer die inrichting vanuit een heldere visie op snoezelen is gebaseerd, staan alle hulpmiddelen ten dienste van de inhoud. Helaas is er in de loop der jaren ook veel wildgroei geweest. Na een wat amateuristische start, waarbij begeleiders zelf allerlei hulpmiddelen als vloeistofdialen, spiegelbollen en voelzakjes fabriceerden, kreeg snoezelen een professionelere uitstraling doordat firma's als Barry Emons speciaal voor snoezelruimten producten gingen ontwikkelen. Die producten hebben een geweldige impuls gegeven aan het professioneel opzetten van snoezelruimten. Er zit echter ook een keerzijde aan. Sommige snoezelruimten staan volgestouwd met een enorme hoeveelheid zintuigprikkelende middelen. Alles is voorhanden. Kosten noch moeite zijn gespaard om alle zintuigen optimaal te kunnen prikkelen. De vraag is of het verstandig is een ruimte zo vol te zetten met uiteenlopende vormen van zintuigprikkeling. Bij deskundig gebruik kan ook in zo'n volle ruimte wel een positief effect worden bereikt, maar soms wordt alles ook daadwerkelijk aanzet en ontstaat er een overweldigende hoeveelheid prikkels met vaak ook een tegengesteld karakter. Het effect van vloeistofprojecties die langzaam voorbijgaan en onrustige cliënten een rustgevende omgeving moeten bieden, wordt tenietgedaan door sneldraaiende lichtbollen, met rondschiepende lichtjes. Die laatste prikkel is alleen heel goed voor mensen die wat extra prikkels nodig hebben om hun omgeving bewuster waar te nemen. Daarmee is meteen iets gezegd over grote snoezelruimten en snoezelen in groepsverband. Zeker wanneer er tegengestelde behoeften zijn kan snoezelen een onrustig gebeuren worden, omdat er dan ook tegengestelde middelen worden ingezet, in dezelfde ruimte. Wanneer sommige cliënten daarbij ook veel geluiden maken is de beoogde rust voor anderen vaak ver te

zoeken. Het is dan ook een goede ontwikkeling dat er steeds meer kleine snoezelruimten ontstaan, vaak met een specifiek karakter (doezelen of snuffelen) en bedoeld voor individueel of in klein groepsverband snoezelen.

Kunstmatige wereld?

Er bestaat ook kritiek op het fenomeen snoezelen op zich. Critici spreken van een kunstmatige wereld die een volwassen benadering van mensen met een verstandelijke beperking in de weg zou staan. In snoezelruimten wordt volgens deze critici een kunstmatige wereld gecreëerd, waarbij de cliënt gereduceerd wordt tot consument van zintuiglijke effecten, onder het mom van 'dat je met deze doelgroep nu eenmaal niets anders kunt doen'. Een wereld die louter uit snoezelen bestaat is natuurlijk een onwerkelijke wereld. Maar in een wereld waarin gezocht wordt naar communicatie, inzicht, welzijn, ontwikkeling en afstemming op het belevingsniveau van de cliënt, kan snoezelen een heel nuttige ondersteunende rol vervullen. En uiteraard kunnen cliënten en begeleiders er ook gewoon plezier aan beleven, zonder een hoger doel na te streven. De rol van de begeleider bij snoezelen moet niet worden onderschat. Juist persoonlijk contact is essentieel bij de afstemming op belevingsniveau. Er zijn fantastische voorbeelden van contacten tussen begeleider en cliënt waarbij de oorspronkelijke begrippen doezelen en snuffelen volledig tot hun recht komen, zonder dat er ook maar één zintuigprikkelend hulpmiddel aan te pas komt. Een lege ruimte met daarin mensen die elkaar aanvoelen en zich op elkaar afstemmen is toch echt te verkiezen boven een volgepropte zaal, waarbij snoezelen een routineus onderdeel van het dagpro-

Critici spreken van een kunstmatige wereld die een volwassen benadering van cliënten in de weg staat.

gramma is geworden en de rol van de begeleider beperkt blijft tot het bedienen van de lichtjes. Het motto is dan dat je je niet in hulpmiddelen en materialen zou moeten verliezen, maar dat je jezelf als belangrijkste middel inzet! ◀

Voorwaarden bij een snoezelactiviteit: tips van Jacqueline van Koolwijk

- Zorg voor een behaaglijke temperatuur (ongeveer 21 graden)
- Zorg voor comfortabele lig- en zitplaatsen
- Geen telefoon, mobieltjes of pieper
- Geen deurbel of zoemers
- Geen of tot het minimum beperkte geluiden van nevenruimten
- Geen fel licht
- Geen onnodige gesprekken
- Geen onderbrekingen of onaangekondigde bezoeken van mensen aan de snoezelactiviteit: de privacy van de mensen die snoezelen dient gerespecteerd te worden

Deze tips gaan zowel over omstandigheden als over gedrag. Wanneer je gebruikmaakt van een snoezelruimte of snoezelen hebt geïntegreerd in je activiteitenprogramma, ga dan eens na of aan bovenstaande voorwaarden is voldaan. Wat kun jij doen om de omstandigheden te verbeteren? En wat kun je in je eigen gedrag aanpassen om de gewenste sfeer te bevorderen? In het boekje van Jacqueline van Koolwijk vind je meer van dergelijke praktische tips.

Enkele boeken over snoezelen

Contact en nabijheid; snoezelen met ernstig demente ouderen

Rien Verdult

Uitgeverij Acco, 1997

Snoezelen in de kinderopvang

Herman Thomassen en Iemke Wakkers

Uitgeverij Intro, 1999

Snoezelen in de zorg; handboek voor de praktijk

Uitgave: Nivel

Te bestellen via nivel@nivel.nl

Snoezelen en levenskwaliteit

Sien Degelin, Katrin Timmermans en Bert Van der Stappen

Te bestellen via info@balenske.be